

Времето на Шейх Бедредин Симави Възходът на османците в периода 1362-1416г.

Бедредин започва живота си в новозавладяната от османците крепост Симавна около 1364г., едва десетилетие след като със завладяването на византийската крепост Галиполи Сюлейман паша осигурява на малоазийските турки мост за нахлуване в Европа. Бащата на Шейха – Исраил също е част от тази вълна на нахлуване в Тракия. С възкачването на Мурад I на престола в Бруса започва трайното настаняване на турските племена на Балканите. До 1365г. той е зает с утвърждаването си в Анадола, след което преминава на европейския бряг и опустошава Тракия, завладявайки крепостите от Одрин до Константинопол. На следващата година в отговор на османската експанзия от Венеция тръгва внушителен кръстоносен флот, воден от дук Амедей Савойски. Той завладял Галиполи и крайбрежието около Константинопол, след което ги предава на Византийския император Йоан V, който обаче не успява да намери трайни съюзници на Запад и така е принуден да се споразумее с Мурад I. През 1371г. войски от бейлика Айдын разбиват армиите на сръбските деспоти Вълкашин и Угleshа при Черномен като по този начин отварят пътя към Македония и Одрин. Сина на Вълкашин – Крали Марко става васал на османците.

Така през 1373г. войската на Мурад I отново стъпва на европейския бряг този път, обаче пренесена от византийски флот вече като съюзник на Йоан V срещу сина му Андроник. Някъде в 60-те години е завладян и Одрин - новата столица на османската държава, където се мести и семейството на Бедредин, след като баща му е назначен за кадия там. Така разширяването на европейските територии продължило с завладяването на Серес(1383г.), София(1385г.) от Лала Шахин паша, Ниш и Лариса през 1386г. На 9 април 1387г. паднал и Солун. Малък лъч надежда за балканските народи дошъл когато при Плочник(1388г) босненците разбили една османска армия. Отговорът бил нахлуването на Али паша на север от Стара планина заради подкрепата, която Иван Шишман оказал на сърби и босненци. Българския владетел запазил само най-непристъпните си крепости и потвърдил васалитета си пред превъзхождащите го османски войски.

След като подсигурили гърба си, османците нахлули в Сърбия, където на 15 юни 1389г. при Косово поле разбили обединените войски на сърби и босненци. Мурад I бил убит от сръбския национален герой Милош Обилич, но командването поел сина му Баязид I Йълдъръм(Светкавицата), който извоювал победата и станал султан. В периода 1389-91г. той завзема почти цяла Анадола като независими остават само султаните на Караман, Сивас и Синоп.

През 1391г. на престола в Константинопол се възкачва Мануил II, на когото е наложено от Баязид да създаде турски квартал в Града, а и е постигнато споразумение, според което властта на императора се простира до столичните стени.

След като решава на първо време проблемите си в Мала Азия, Баязид I обръща поглед на запад, където владетелят на Влашко – Мирчо Стари с подкрепата на Унгария нахлува в Добруджа и завзема Силистра. Предполага се, че Иван Шишман влиза в тайни преговори с унгарците за антиосманска коалиция. Узнавайки за тези преговори, Баязид I организира през 1393г. голям поход срещу Търновското царство. След тежка тримесечна обсада на 17 юни 1393г. град Търново е завзет от османците, а водачът на отбраната патриарх Евтимий – заточен в Бачковския манастир. В крайна сметка е завладян и Никопол(1395г.), където се отбранявал Иван Шишман. Търновското царство престава да съществува, а след като е разбит при Ровине(17 май 1395г.) Мирчо Стари става османски васал.

Обезпокоен от тези събития и започналата от 1394г. обсада на Константинопол, унгарския крал Сигизмунд организира голям кръстоносен поход и навлиза в България през 1396г. Иван Срацимир отхвърлил васалитета към османците и се обявил за

съюзник на кръстоносците. На 25 септември 1396г. при Никопол обаче кръстоносците претърпяват тежко поражение в резултат на което е унищожено и Видинското царство, което слага край на втората българска държава.

След като подсигурил гърба си Баязид I присъединява бейлиците Караман (есента на 1397г.) и Сивас (1398г.) с което в края на XIVв. окончателно завладява Анадола.

В началото на XVв. могъщия монголски предводител Тимур Гурхан – за нас Тамерлан възобновява монголското нашествие, подбуден от византийската дипломация и султаните на Айдын, Караман, Гермиян, Ментеше и Сарухан. Тамерлан поставил на Баязид I ултиматум за прекратяване обсадата на Константинопол и отказът на османския владетел довежда до битката между двете армии край Анкара през 1402г. където османците претърпяват тежко поражение. Самият Баязид Светкавицата е пленен, затворен в клетка и развеждан из пътищата на Средна Азия цели две години преди да умре е имал възможността да се наслади на "гостоприемството" на средно-азиатските народи. Почти всички владения на османците в Мала Азия са върнати на предишните им господари, като бейлика Караман се разраства значително.

Тези събития довеждат до разгарянето на жестока междуособна борба за престола, в която се включили и четиримата синове на Баязид – Сюлейман, Муса, Мехмед и Иса.

Периода 1402-1413г. известен като "Времето на Челебиите" или "Междущарствие" с множеството репресии на които е подложено населението на Балканите и Анадола е именно времето когато идеите на Бедредин за религиозно равенство и социална справедливост достигат зрелостта си.

В най-изгодна позиция от братята бил Сюлейман – той успява след битката при Анкара да премине с генуезка помощ в Румелия, заедно с по-голямата част от войската и държавната хазна. Там той установява мирни отношения с християнските владетели.

В Анадола Мехмед Челеби предприел по-агресивна политика - той подчинил бейовете в Западен Анадол и отстранява брат си Иса. Когато обаче Сюлейман преминава в Анадола, той отстъпва и приема подмолна тактика като привлича от Синоп брат си Муса.

Муса Челеби бил пленен с баща си, присъствал на смъртта му и след като пренесъл тялото му в Бруса се присъединил към брат си Мехмед. Той потърсил подкрепата на изстрадалото бедно християнско и мюсюлманско население и така през 1409г. повежда армия от власи, сърби и българи в Румелия. Той също така назначава на поста кадъскер (главен кадия) Бедредин, по това време вече най-известния и авторитетен учен в мюсюлманския свят. Така получавайки широка подкрепа Муса разгромява и убива Сюлейман през 1410г. в битката при крепостта Космидия.

След победата си той подложил на терор довчерашните си съюзници – балканските християни, и дори прехвърля вината за убийството на брат си върху едно тракийско село, чието население е поголовно избито. Тази и други подобни прояви на Муса му спечелили прозвището Кеседжия (касапин).

В така създамата се обстановка най-младия Баязидов син Мехмед се опълчва срещу брат си и отново благодарение на християнското население през юли 1413г. неговите войски разбиват силите на Муса край самоковското село Чамурли (дн. Калково). Тази победа сложила край не само на терора на Балканите, но и на династичната криза, която била прекратена с възкачването на Мехмед I Челеби (1413-1421г.) на османския престол.

След победата си над Муса, Мехмед праща Бедредин на заточение в Изник, тъй като съзнавал голямата популярност с която се ползвали идеите на шейха сред християни и мюсюлмани в Румелия. Но отдалечаването от родината не притъпява действеността на Бедредин. В Мала Азия напредничавите му идеи също намират почва и с неговото учение се свързват бунтовете в Айдын през 1416г. водени от Бюрклюдже Мустафа и Торлак Кемал. Те са потушени трудно и жестоко. От Лудогорието Бедредин лично повежда въстанието, в което участват християни, ортодоксални и хетеродоксни

мюсюлмани обединени от идеята за равноправие и социална справедливост. Въстанието е потушено жестоко с личната намеса на Мехмед I, който изоставя обсадата на Солун, за да разбие и екзекутира Бедредин.

Времето в което израства и живее Бедредин до голяма степен изгражда у него способността да вижда и чувства проблемите и нуждите на обикновените хора страдащи от междуособиците на аристокрацията. Той като добре усвоил теологията учен осъзнава, че разликата между религиите е само привидна и несъществена, а ценностите, стремежите и нуждите на хората са еднакви навсякъде. Именно донякъде утопичния му стремеж към справедливост привлича обикновените хора, разочаровани от дрязгите на управниците за власт и богатство в едно време когато властва само правото на по-силния.

Стефан Бойков Рангелов XIII кл. НГДЕК

Шейх Бедредин Махмуд Бин Израил, наричан също и Бедредин Симави е роден около 1364 г. Различни са източниците както за годината, така и за точното местоположение на крепостта Симавени (Симавна). Селища с такова име има в триъгълника Ямбол – Стара Загора – Казанлък, близо до Димотика, а също и в Анадола. За сега редакционният екип приема за най-достоверни данните на П. Парушев, позовани на парижката карта "Атлас Дуфор", тъй като е направена от независим източник и съвпада с времето и живота на Бедредин.

Баща му Израил (командващ отряд в армията на Сюлейман Паша), участва в превземането през 1362 г. на град Димотика. По данни на внука на Бедредин хафъз Халил (Манакъбнаме 1969 г., с. 107) той взема за жена дъщерята на гръцкия военачалник и ѝ дава след приемането на исляма името Мелек (Ангел).

Отново х. Халил пише, че Израил поема в посока Бургас, където след превземане на крепостта Симавени е назначен за кадия – правник на селото. Семейството живее тук само 3 години и се премества в Одрин, вече столица на Османската държава. Пръв учител на Бедредин е баща му, а тук вече с образованието му се заемат мевлянт Махиди и Молла Юсуф. В Одрин Бедредин живее до двадесет годишна възраст. Знаем, че е научил Корана наизуст и е бил обявен за хафъз. Среща се с главният кадия на Бурса и директор на дворцовото медресе Махмуд ефенди. От там поема за Бурса, където в Каплъджалар медресеси изучава келямът – философското обяснение на исляма или по – скоро противоречията в корана. Оттам заминава с приятелите си Мюейед и Муса за Кония – с право наричан най-голям духовен център на Анадола. Там при Фейзулах ефенди изучава логика, право, астрономия и философия. Впечатлен е от славата на поета – философ Джеляледин Руми / Мевляна/ и са запазени негови коментари за поетичната му епопея "Месневи"/ Двустиише/. Много съвременни турски изследователи на Бедредин на тази база коментират, че: " За народолюбеща и жизнелюбеща Бедредин, любовта на Джеляледин Руми е твърде абстрактна" / Джемил Йенер /. След това Бедредин се насочва към Ерусалим и там не само учи, но участва в научни спорове и диспути. Там успява да изяви бляскавите си ораторски и научни способности и дори е поканен от известния Мубарекшах да отидат на поклонение в Мека и Медина, оттам се връща в Кайро и получава покана от всепризнатия за времето си богослов шейх Екмелюдин да учи при него. Той е глава на религиозната секта ханефи, основана в Ирак, а отличителната черта на нейния мистицизъм е търсене на истината, чрез спора и сравненията. Според обичая на времето Бедредин иска разрешение от преподавателя си да пише книги и го получава. Именно тук той написва повечето от книгите си. За съжаление до нас са достигнали само три от тях: "Джами-юл фусулейн", "Тесхил" и "Варидат". В Кайро при покана от султан Беркок, той се среща и със шейх Ахлати – водач на силна секта, изповядваща краен мистицизъм. Под негово влияние Бедредин се усамотява в една

каменна пещера и се отдава на пост и молитва. Разболява се тежко и е спасен от самия Ахлати. Оттам отново пътува за Тебрис, където се среща с Тимур / Тамерлан/, който го посреща с големи почести и му предлага високи постове и дъщеря си за жена. Бедреддин, който вече е женен за етиопката Джазие му отказва. След двадесет годишно пътешествие, трупайки много опит и знания, вече завършен философ, той се завръща при родителите си в родната Румелия.

ВЪСТАНИЕТО

Най-вероятно въстанието започва през 1417 г. и продължава до 1420 г. Различните източници дават различен брой участници - от 3 000 до 10 000 души в Мала Азия, а в България около 6 000.

По пътя си през Анадола Бедреддин прекарва дълго време в Саруханския и Айдънския бейлик, където преобладава християнско население и води много разговори с духовници и местни феодали. Именно там се запознава с основния си съподвижник Бьорклюдже Мустафа, който живее в района на Карабурум и използвайки познанията му по гръцки език влизат в контакти с генуезкия управител на о. Хиос и калугерите на гръцкия манастир "Турлатос".

Това е времето, останало в историята като "време на Челебиите", а именно, когато синовете на Баязид Светкавицата воюват по между си за надмощие.

Муса Челеби се прехвърля от Влашко през Дунава в Северна България и всички данни сочат, че войската му е съставена от местно балканско население. Той назначава изтъкнатия богослов-юрист в Османската държава Бедреддин на един от най-големите тогава длъжностни кадъаскер (върховен военен съдия). През 1412 г. Мехмед Челеби преминава с войската си в Тракия и се среща с войската на Муса Челеби. В тази война между двамата братя за власт, останала в историята като война между "аристокрацията и демокрацията", в местността Чамурли, между Самоков и София, Муса е разбит и Бедреддин е пленен. Заточен е в старата византийска столица Никея (Изник). Отредена му е огромната за времето си месечна заплата 1 000 акчета, целта е да бъде привлечен на негова страна и да се откаже от идеите си. Там той се среща и с другия народен водач, приелия исляма евреин – Торлак Кемал.

По данни на А. С. Степанов въстанието в Мала Азия започва през 1417 г., а скоро след това Кемал повежда въстаниците в Маниса.

През това време Бедреддин, който също е в Мала Азия, отправя молби към различни феодали да подкрепят въстанието, но те начело с Исфендияр бей му отказват. Тогава той прекосява Черно море и пристига във Влахия, където се среща със стария си познайник Мирчо войвода. Коджа Хюсеин твърди, че двамата са сключили съюз и след като установяват контакти със свои близки от Добруджа и Лудогорието Бедреддин прекосява Дунава и пристига в Силистра. Изпраща посланници на юг към Стара Загора и Ямбол.

За съжаление действията на въстаниците не са добре координирани. Бьорклюдже Мустафа, който е син на праведника Бурханедин, от рода Нуширеван, избързва с датата на въстанието. Срещу въстаналия народ в Измирско султан Мехмед изпраща новоназначения управител на Айдънско-Измирския санджак Александър Шишман, син на последния български цар Иван Шишман. Въстаниците на Бьорклюдже разгромяват Александър, а самия той е убит. Тогава султана изпраща най-опитния си военачалник Баязид паша, който с огромна армия разбива въстанието с невиджана жестокост. Част от въстаниците избягват към Маниса, където е армията на Торлак Кемал, а там са окончателно разбити и Кемал е заловен и обесен. Главния водач в района Бьорклюдже Мустафа, наричан от народа Деде султан, е разпънат на кръст и развеждан из Ефес и други по-големи селища за показ и назидание.

Повечето хроники сочат, че Бедреддин е заловен с предателство от специално изпратени от Баязид паша хора начели с капъджъбашията Елван ага. Самият той е отведен в Серес и изправен пред съд. Там лично султан Мехмед Челеби се опитва в диспут да го изобличи в безбожие. Съдът се състои и от висши духовници, а именно Молла Фахретин и мюфтията Хайдар Хареве. В "Манакъбнаме" хафъз Халил съобщава, че не са могли да осъдят дядо му на базата на шериата. Присъдата на Хареве гласи: "Да бъде обесен без конфискация на имуществото му". Според А. С. Твертинова, цитираща извлечение от анонимни хроники, а също и Ф. Бабингер, съобщават, че е обесен гол в гр. Серес като символ на голямо унижение. Други летописци твърдят, че Бедреддин сам е подписал смъртната си присъда. Така умира една знаменита личност, повела едно от първите антифеодални въстания, не само в Югоизточна Европа, но и в целия свят.

* * *

Надяваме се изследванията за въстанието, живота и идеите на Бедреддин да продължат. Редакционния екип се надява и на други следовници и приема коментари и забележки.

* * *

Използваме трибуната да обявим конкурс за превод на оригинала на книгата на Бедреддин "Варидат" на български език.